

ÄIDINKIELENÄ KAKSIKIELISYYS

Kaksikulttuuristen perheiden
näkökulmaa kaksikielisyyteen

DUO KAHDEN KULTTUURIN PERHEILLE

Duo

FAMILIA RY

SISÄLLYS

KAKSIKIELISENÄ SUOMESSA	4
KAKSIKIELISYYS KAHDEN KULTTUURIN PERHEISSÄ	7
MITÄ HYÖTYÄ KAKSIKIELISYYDESTÄ ON?	10
ÄIDINKIELEN MERKITSEMISESTÄ VÄESTÖREKISTERIIN	13
KYSELYN TOTEUTUS JA VASTAAJAT	15
KYSELYN TULOKSET	17
LOPPUSANAT	26
LÄHTEET JA KIITOKSET	27

Duo kahden kulttuurin perheille (Familia ry)

www.duoduo.fi

Teksti: Tanja del Angel

Ulkoasu: Susanna Zographos

Helsinki 2015

ISBN 978-952-68043-1-6 (PDF)

ALKUSANAT

Eri kielten ja kulttuurien yhteiselo on luonteva osa monen suomalaisperheen arkea. Suomessa puhutaan jo yli 150 kieltä ja monessa kodissa puhutaan niistä useampaa kuin yhtä. Monikielisyys voi olla suuri mahdollisuus ja voimavara suomalaiselle yhteiskunnalle. Suomi tarvitsee monikielisten asukkaidensa kielitaitoa ja suhteita, eri kulttuurien ymmärrystä, erilaisia ajattelutapoja, innovatiivisuutta sekä luovuutta toimia globaalistuneessa maailmassa.

Innustus tämän julkaisun kirjoittamiseen sai alkunsa Familia ry:n ja Duo-hankkeen (Duo kahden kulttuurin perheille) kesällä 2014 toteutetusta, äidinkielen rekisteröintiin liittyvästä kyselystä. Kyselyn taustalla vaikutti käsitys siitä, että nykykäytäntö vain yhden äidinkielen rekisteröintimahdollisuudesta on ongelmallinen sekä kaksikielisten henkilöiden, että niiden perheiden näkökulmasta, joissa vanhemmat puhuvat eri äidinkieliä lapsilleen. Kyselyllä haluttiin selvittää, miten nykyinen menettely koetaan erityisesti kahden kulttuurin perheiden näkökulmasta tarkasteltuna. Julkaisun tavoitteena on synnyttää ja edistää keskustelua mahdollisuudesta ja tarpeesta muuttaa nykyistä yhden äidinkielen rekisteröintikäytäntöä siten, että väestörekisteriin voisi halutessaan rekisteröidä useamman äidinkielen.

Julkaisussa tuodaan esille kyselyn tuloksia ja tarkastellaan kaksikielisyyden nykytilaa Suomessa erityisesti kahden kulttuurin perheiden näkökulmasta. Erilaisia näkökulmia on tuotu tekstissä esille esimerkein ja lainaamalla kyselyyn vastanneiden kommentteja ja mielipiteitä. Julkaisussa pohditaan äidinkieltä ja kaksikielisyyttä ja tarjotaan vastauksia kysymyksiin, kuten:

- *Mitä kaksikielisyys on, ja miten sitä tuetaan?*
- *Mitä kaksikielisyys tarkoittaa kahden kulttuurin perheissä?*
- *Mitä hyötyjä kaksikielisyyden tukemisesta on?*
- *Miksi väestörekisteriin pitäisi voida rekisteröidä useampi kuin yksi äidinkieli?*

Suomi on kaksikielinen maa, mutta julkinen keskustelu kaksikielisyydestä on tyypistynyt suomi-ruotsi-väittelyksi. On tärkeää, että tämän iänikuisen väittelyn sijaan kaksikielisyyttä tarkastellaan muistakin näkökulmista. Kaksikielisyys on kahden kulttuurin perheille arkea, ja myös heidän näkökulma on otettava huomioon. Kaksikielisyys ei ole pelkästään kielipoliittinen kysymys, vaan sillä voi olla paljon myönteisiä yksilö-, perhe- ja yhteiskuntatason vaikutuksia, jotka on aika huomioida paremmin.

Helsingissä 9.3.2015

Tanja del Angel

Projektikoordinaattori

Duo kahden kulttuurin perheille (www.duoduo.fi)

Familia ry

Mikä Duo? Kahden kulttuurin perheiden Duo-projektin (2013–2016) keskeinen tavoite on lisätä tietoa Suomessa asuvien kahden kulttuurin perheiden erityispiirteistä.

Familia ry on vuonna 1988 perustettu uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumaton kansalaisjärjestö, joka kokoaa yhteen monikulttuurisuudesta kiinnostuneita ihmisiä yli kieli- ja kulttuurirajojen. Yhdistys edistää muun muassa maahanmuuttajien kotoutumista Suomeen ja heidän oikeuksiensa toteutumista. Tavoitteena on myös tukea maahanmuuttajien omaa kieltä ja kulttuuria.

KAKSIKIELISENÄ SUOMESSA

Kaksikielisyys identiteettinä ja elämäntapana

Kaksikielisyys ei ole harvinaista, sillä suurin osa maailman ihmisistä on kaksi- tai monikielisiä. Kaksikielisyyttä ei voi määritellä yksiselitteisesti tai kaikenkattavasti, ja ihmisen oma määritelmä kaksikielisyydestä voi poiketa ympäristön määritelmästä. Laajasti ymmärrettynä ihminen on kaksikielinen, jos hän osaa kommunikoida sujuvasti kahdella kielellä. Tiukimman määritelmän mukaan ollakseen kaksikielinen, ihmisen täytyy puhua molempia kieliä yhtä hyvin ja lähes täydellisesti. Todellisuudessa täydellisen kielitaidon vaatimus ei ole realistinen, sillä kenenkään kielitaito ei ole täydellinen kaikissa tilanteissa ja kielet kehittyvät omalla tavallaan.

Kaksikielisen on usein mahdoton vastata kysymykseen ”Mikä on sinun oma kielesi?”. Tietyssä elämänvaiheessa toisella kielellä saattaa olla toista tärkeämpi merkitys ja tilanne voi muuttua elämän aikana useasti. Yksikieliseen verrattuna kaksikielisen on vaikeampi identifioitua vain yhteen kieleen ja hänellä on usein kaksi- tai monikielinen identiteetti. Kaksikielisellemolemmilla kielillä on sosiaalinen merkitys ja tarve. Aidoimmillaan kaksikielisiä ovatkin sellaiset kahta kieltä äidinkielenään puhuvat, joiden kielitaito on karttunut lapsena läheisissä sosiaalisissa suhteissa ja vuorovaikutuksessa yleensä vanhempien ja sisarusten kanssa. Näin kielistä on muodostunut erottamaton osa identiteettiä ja sosiaalista elämää. Kun pohditaan kaksikielisyttä identiteetin näkökulmasta, henkilön oma määritelmä on se ainoa oikea, sanoo ympäristö mitä tahansa.

Kaksikielinen käyttää usein kieliä eri tilanteissa ja eri ihmisten kanssa kommunikoidessaan, joten kielet kehittyvät väistämättä eri tavoin. Lisäksi kielten käyttötilanne, vuorovaikutuksen luonne ja ympäristö muokkaavat kieliä. Tietyissä tilanteissa toinen kieli on hallitsevampi ja toisissa taas toinen. Sen sijaan että puhuttaisiin kaksikielisyydestä tietyt kriteerit täyttävänä taitona, voidaan korostaa kaksikielisyyden toiminnallista puolta. Toiminnallisessa kaksikielisyudessa on olennaista kielten käytön säännöllisyys ja monipuolisuus sekä kielten sosiaalinen ulottuvuus ja merkitys. Kaksikieliseksi ei voi pakottaa, eikä kaksikieliseksi voi tulla pelkästään kieliä opiskelemalla. Kaksikielisyys on elämäntapa.

Onko Suomi kaksikielinen?

Suomi on virallisesti kaksikielinen maa, mikä tarkoittaa sitä, että Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi ja kielet ovat muodollisesti samanarvoiset. Suomessa on esimerkiksi oikeus saada päivähoitoa ja käydä koulua joko suomen tai ruotsin kielellä. Suomessa voi olla joko yksi- tai kaksikielisiä kuntia sen mukaan, kuinka suuri osa asukkaista on suomen- tai ruotsinkielisiä. Lisäksi Suomen perustuslaki takaa saamelaisille, romaneille ja muille ryhmille oikeuden ylläpitää omaa kieltään ja kulttuuriaan.

Suomessa asuvien kaksikielisen ihmisten todellista lukumäärää ei tiedetä, koska henkilö voi Suomessa rekisteröidä itselleen vain yhden äidinkielen. Tämä tarkoittaa, että Suomessa henkilö voi virallisesti olla vain yksikielinen. Suomen kaksikielisyys ei siten tarkoita, että suuri osa suomalaisista puhuisi kahta kieltä, tai että

Suomessa puhutaan noin 150 eri kieltä, mutta virallisesti Suomessa voi olla vain yksikielinen.

Noin 5 % suomalaisista puhuu äidinkielenään ruotsia.

valtio tietoisesti haluaisi edistää tai ylläpitää väestön kaksikielisyyttä. Suomen harjoittamalla kielipolitiikalla on haluttu turvata ruotsin kielen asema ja säilyminen Suomessa muun muassa historiallisin ja maantieteellisin perustein.

Maa tai valtio voi määritellä itsensä kaksikieliseksi, vaikka suuri osa sen asukkaista ei puhuisi kuin yhtä kieltä (esim. Suomi), ja toisaalta yksikielisen valtion asukkaista suuri osa voi olla kaksi- tai monikielisiä (esim. Ranska).

Kaksikielisyys on usein ollut yksi yläluokkaan liitetty tunnusmerkki, ja siten sen on koettu kuuluvan parempiosaisen ja korkeakoulutetun väestön etuoikeuksiin. Tämä on osaltaan vääristänyt ja yksipuolistanut näkemystä kaksikielisydestä ja sen todellisesta laajuudesta. Kaksikielisyys ei ole vain pienen vähemmistön piirre, sillä suurin osa, yli 70 %, maailman ihmisistä on kaksi- tai monikielisiä.

Yhteiskunnan harjoittamalle kielipolitiikalle on olemassa taloudelliset, poliittiset ja historialliset perusteet. Keskustelu eri kielten asemasta yhteiskunnassa herättää usein voimakkaita tunteita, koska taustalla piilee myös kysymys vallasta ja tietyn kansanosan asemasta yhteiskunnassa sekä esimerkiksi pelkoa oman kulttuuri-identiteetin heikkenemisestä.

Oman äidinkielen opetus

Suomen perustuslain mukaan kaikilla Suomessa asuvilla ihmisillä on oikeus kehittää ja ylläpitää omaa äidinkieltään. Oman äidinkielen opetus on perusopetusta täydentävää opetusta, jolla luodaan pohjaa toiminnalliselle kaksikielisuudelle. Oman äidinkielen opetuksesta voidaan käyttää myös termejä koti-, perin-, perintö- tai ylläpitokieli. Käytännössä mahdollisuudet oman äidinkielen opetukseen toteutuvat hyvin vaihtelevasti. Kunnat voivat järjestää oman äidinkielen opetusta esiopetuksessa ja peruskoulussa, mutta kyseessä on kuitenkin vain opetushallituksen suositus eikä laki. Oman äidinkielen opetuksen järjestäminen on lopulta kiinni kunnan omasta päätöksestä ja resursseista. Vieraskielisille lapsille, eli lapsille, joiden rekisteröity äidinkieli on muu kuin suomi tai ruotsi, annetaan suomi (tai ruotsi) toisena kielenä -opetusta. Mahdollisuus oman äidinkielen opetukseen liitetään usein vain vieraskielisiin ja maahanmuuttajataustaisiin lapsiin. Oman äidinkielen opetuksen mahdollisuus ei kuitenkaan riipu rekisteröidystä äidinkielestä vaan voi koskea myös niitä lapsia, joiden äidinkieli on rekisterissä suomi tai ruotsi.

Kunnat saavat valtion avustusta oman äidinkielen opetuksen järjestämiseen tietyin ehdoin. Kunnan ei esimerkiksi ole pakko järjestää oman äidinkielen opetusta, jos kyseinen kieli lukeutuu kunnan koulujen opetuskieliin (yleiset vieraat kielet kuten esim. englanti, ranska, saksa). Tässä tapauksessa kielen opinnot joudutaan aloittamaan alkeista yhdessä kyseistä kieltä vieraana kielenä opiskelevien oppilaiden kanssa. Opetukselle täytyy myös olla riittävästi kysyntää, ryhmän muodostamiseen vaaditaan yleensä vähintään neljä oppilasta. Oman äidinkielen opetusta annetaan enintään kaksi ja puoli viikkotuntia. Opetusryhmissä on usein eri-ikäisiä ja -tasoisia oppilaita. Käytännössä lapsi saattaa joutua odottamaan pitkään, ennen kun hänelle tarjoutuu mahdollisuus opetukseen omassa äidinkielessä. Opetuspaikka on usein joku muu kuin oma lähikoulu, etenkin suurempien asuinkeksusten ulkopuolella, joten monien perheiden kohdalla kuljetukset opetukseen ovat mahdottomia. Käytännössä mahdollisuudet oman äidinkielen opetukseen riippuvat paljon siitä, missä asuu ja mikä on kyseisen kunnan tahtotila ylläpitää asukkaidensa kielitaitoa.

Suomen kaksikielisydestä huolimatta, kaksikielinen opetus on Suomessa edelleen harvinaisuus. Jotkut kunnat ja koulut tarjoavat kaksikielistä opetusta. Esimerkiksi Käpylän peruskoulu Helsingissä järjestää kaksikielistä suomi-espanja opetusta. Iso osa oppilaista suomi-espanja luokalla on kahden kulttuurin lapsia. Kielten lisäksi luokalla opetetaan muun muassa espanjankielisen maailman kulttuuria ja tapoja. Lasta koskevat keskustelut ja tiedotteet kotiin ovat kaksikielisiä.

Toiminnallisella kaksikielisyydellä tarkoitetaan taitoa toimia kahdella kielellä.

Ensimmäisen kerran sana kaksikielisyys esiintyi Suomen opetussuunnitelman perusteissa vuonna 1994.

Oman äidinkielen opetus on perusopetusta täydentävää opetusta. Toisin kuin usein kuvitellaan, se ei ole perusopetuslain mukaista opetusta, vaan sitä opetetaan erillisen valtionavustuksen turvin. Oman äidinkielen (koti-, -perinne- tai ylläpitokielen) opetuksella tuetaan oppilaan ajattelun sekä kielenkäyttötaitojen, itseilmaisun ja viestinnän kehittymistä, sosiaalisten suhteiden ja maailmankuvan muodostumista ja persoonallisuuden ehyttä kasvua. Yhdessä suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksen kanssa oppilaan oman äidinkielen opetus vahvistaa oppilaan identiteettiä ja rakentaa pohjaa monikulttuurisuudelle ja toiminnalliselle kaksikielisyydelle. (Opetushallitus)

Vuonna 2014 Vantaalla asuvan suomea ja englantia puhuvan kaksikielisen perheen lapset joutuivat odottamaan 3.luokalle asti, jotta saivat oman äidinkielen opetusta ja aloittivat silloinkin opinnot alkeista. Tämä siksi, että opetus ei ole lakisääteistä ja englantia lukeutuu koulujen opetuskieliin.

”Suomi on kaksikielinen maa, miksei voi olla kaksikielisiä kansalaisia?”

”Väestörekisteriin pitäisi voida merkitä useampi kuin yksi äidinkieli, koska äidinkieliä voi olla monia. Yhtenä käytännön esimerkkinä on se, kun kaksikielinen (mutta virallisesti yksikielinen) lapsi aloittaa koulun. Jos valitsee lapselleen suomen äidinkieleksi, pitää erikseen varmistaa, että lapsi pääsee toisen kielen äidinkielenopetukseen koulussa. Opettaja ei myöskään välttämättä huomioi kaksikielisen erityistarpeita automaattisesti, koska lapsella on vain yksi kieli papereissa. Jos taas valitsee lapsen toisen äidinkielen (ei suomi), voidaan lapsi sijoittaa koulussa automaattisesti suomi toisena kielenä -ryhmään (meille käynyt näin), vaikka lapsen kielitaito ei sitä vaatisikaan.”

”Itse olen myös kaksikielinen (entinen kolmekielinen) ja ihan piruuttani laitan niihin lomakkeisiin, joihin itse voi kirjata oman äidinkielen, molemmat. Ilman mitään ”vaaditaan valtiolta/kunnalta” palveluja ajatusta ihmisellä vaan pitäisi olla oikeus ja mahdollisuus pitää molempia kieliään samalla lailla äidinkielenään, ei niin, että pitäisi valita, kumman ilmoittaa äidinkielekseen. Ja mikä tulee oman äidinkielen opetukseen, niin ei se sieltä automaattisesti kunnan tarjoamana palveluna tule, se oman äidinkielen opetus, kunta päättää, järjestetäänkö ja hakee valtionavustusta siihen, mutta vain jos vanhemmat ovat aktiivisesti itse pyytäneet opetusta ja riittävä määrä lapsia löytyy ryhmän perustamiseen. Monessa pienemmässä kunnassa ei järjestetä ollenkaan oman äidinkielen opetusta vaikka oppilaita olisi ja vaikka vanhemmat toivoisivat ja vaikka lasten äidinkieleksi olisi laitettu väestörekisteriin joku muu kuin suomi.”

KAKSIKIELISYYS KAHDEN KULTTUURIN PERHEISSÄ

Mikä kahden kulttuurin perhe?

Kahden kulttuurin perheellä tarkoitetaan perhettä, jonka puoliset ovat syntyneet eri maissa. Suomessa asuu yli 75 000 kahden kulttuurin paria ja perhettä. Noin puolet perheistä on lapsiperheitä ja lapset mukaan lukien reilusti yli 200 000 ihmistä elää kahden kulttuurin arkea. Kaksikulttuuristen perheiden määrä on kolminkertaistunut kahdessakymmenessä vuodessa. Valtaosa Suomessa syntyneiden ulkomailla syntyneistä puolisoista tulee EU-maista ja muista Euroopan maista.

Vuoden 2013 lopussa Suomessa asui 68 946 Suomessa ja ulkomailla syntyneen puolison muodostamaa kaksikulttuurista paria ja perhettä (Tilastokeskus 2015). Lisäksi Suomessa asuu noin 8000 sellaista kahden kulttuurin perhettä, joiden puoliset ovat molemmat syntyneet ulkomailla, mutta eri maissa.

Suomessa syntyneiden miesten ulkomailla syntyneet avo- ja aviopuolisot ovat yleisimmin:

- Euroopasta (Venäjä/entinen Neuvostoliitto, Ruotsi, Viro ja Saksa)
- Aasiasta (Thaimaa, Kiina, Filippiinit ja Vietnam)
- Pohjois- ja Etelä-Amerikasta (USA, Brasilia, Kanada ja Meksiko)

Suomessa syntyneiden naisten ulkomailla syntyneet avo- ja aviopuolisot ovat yleisimmin:

- Euroopasta (Ruotsi, Britannia, Saksa, Venäjä/entinen Neuvostoliitto ja Turkki)
- Afrikasta (Marokko, Nigeria, Egypti ja Algeria)
- Pohjois- ja Etelä-Amerikasta (USA, Kanada, Meksiko ja Brasilia)

Kolmasosa kahden kulttuurin perheistä asuu Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla.

Kahden kulttuurin perhe kaksikielisen lapsen kasvuympäristönä

Kahden kulttuurin perheessä vanhempien on päätettävä, mitä kieliä lapselle puhutaan. Perheessä, jossa vanhemmat puhuvat eri äidinkieliä keskenään, lapsi syntyy ympäristöön, jossa hän kuulee kahta tai useampaa kieltä jo vauvasta lähtien. Jotta lapsen kaksikieliseksi kasvaminen olisi mahdollisimman sujuvaa, on suositeltavaa, että vanhemmat puhuvat lapselleen omaa äidinkieltään. Monesti ajatellaan, että tällaisessa ympäristössä lapsesta kasvaa kaksikielinen itsestään. Tosiasiassa jokaisen kielen kanssa tulee olla tekemisissä riittävästi, vähintään noin neljä tuntia päivässä, jotta ne tarttuisivat lapseen. Kielen käytön tulisi myös olla mahdollisimman monipuolista.

Lapsi ei voi itse päättää omasta kaksikielisydestään, vaan tämä on vanhempien tekemä valinta, johon vanhempien täytyy tietoisesti sitoutua ja panostaa. Hyvä lähtökohta kaksikieliseen kasvatukseen on, että vanhemmat keskustelevat omista tavoitteistaan lapsen kaksikielisyyden suhteen. On tärkeää pohtia, mitä kaksikielisyys omassa perheessä tarkoittaa, ja mitä sillä halutaan saavuttaa. Tavoite voi olla

yksinkertaisesti se, että lapsi pystyy kommunikoimaan vanhempiensa ja lähisukulaistensa kanssa. Täydelliseen kaksikielisyyteen pyrkiminen on huono lähtökohta, koska se asettaa vanhemmille turhia paineita, eikä kaksikielisyyden tulisi olla stressaavaa. Kielitaidon tasoa tärkeämpää on se, kuinka aktiivisesti ja monipuolisesti kieliä käyttää. Kaksikielisyys ei ole vaan taito vaan elämäntapa, joka on läsnä kahden kulttuurin perheen jokapäiväisessä arjessa ja valinnoissa.

Kaksikielisyyden tukeminen kahden kulttuurin perheissä

Vanhemmat ovat lapsen tärkeimmät opettajat ja siten avainasemassa sekä kielen välittäjinä että rikastajina. Jotta kaksikielisen lapsen kielitaito kehittyy rikkaaksi ja monipuoliseksi, lapsi tarvitsee syyn molempien kielten käyttöön ja runsaasti virikkeitä molempien vanhempiensa kielillä. Vanhempien äidinkieli on parhaimmillaan luonnollisesti läsnä lapsen elämässä, ja lapsella on tarve ja mahdollisuus käyttää kieliä jokapäiväisissä sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa. Lapsen toisen vanhemman äidinkieli jää helposti heikomman kielen asemaan, kun toinen vanhemmista puhuu äidinkielenään enemmistökieltä. Ympäristössä vähemmistöön jäävä kieli tarvitsee erityistukea varsinkin, jos sen puhuja on se vanhempi, joka viettää vähemmän kahdenkeskistä aikaa lapsen kanssa.

Kaksikieliset perheet joutuvat tekemään paljon töitä sen eteen, että lapsella on mahdollisuus arkiseen sosiaaliseen vuorovaikutukseen kieliympäristössä vähemmistöön kuuluvalla äidinkielellä myös kodin ulkopuolella. Virikkeiden tarjoaminen kodin ulkopuolella on kuitenkin erityisen tärkeää lapsen heikomman kielen tukemisessa.

Toimiva kaksikielisyys vaatii vanhemmilta aikaa, sitoutumista sekä määrätietoisia päätöksiä ja toimia. Yleensä toimet vaativat sekä ajallisia että taloudellisia resursseja ja kompromissien tekemistä. Käytännön tasolla perheen tulee jatkuvasti miettiä mahdollisuuksia tukea kieliä ja erityisesti sitä heikompa. Perhe voi esimerkiksi viettää kaikki lomansa toisen vanhemman kotimaassa, jotta lapsi kuulee tätä kieltä mahdollisimman paljon. Vanhempien tulee myös kartoittaa lapsen mahdollisuuksia käyttää kieltä kodin ulkopuolella toisten lasten ja perheiden kanssa esimerkiksi erilaisissa harrastuksissa ja tapahtumissa. Lisäksi heidän täytyy jatkuvasti etsiä tietoa ja materiaalia kielen oppimisen tueksi sekä aktiivisesti ottaa selvää kielen opetuksen mahdollisuuksista kerhoissa, päivähoitossa ja koulussa. Jos kieli on harvinainen, samaa kieltä puhuvia muita perheitä voi olla vaikeaa löytää, eikä omalla paikkakunnalla synny riittävän suuria ryhmiä oman äidinkielen opetukseen. Puolison kotimaassa vierailu ei välttämättä ole syystä tai toisesta mahdollista ainakaan riittävän usein.

Suomessa asuu yli 90 000 alaikäistä (0-17-v) lasta, joiden vanhemmista toinen on syntynyt muualla kuin Suomessa. Suuri osa kahden kulttuurin perheistä on kaksikielisiä. Noin 60 000 lapsen kotona toinen vanhemmista puhuu lapselleen suomen, ruotsin tai saamen lisäksi jotakin muuta kieltä. (Tilastokeskus)

Yleensä vähemmistökieli on se, joka tarvitsee tukea kahden kulttuurin perheissä erityisesti, jos vähemmistökieltä puhuu isä.

Pohdittavaa kahden kulttuurin perheissä:

- Millaisia mahdollisuuksia lapsella on käydä päiväkotia tai koulua heikommalla kielellä?
- Voiko lapsi saada omalla paikkakunnallaan toisen äidinkielen opetusta?
- Millaista harrastus- tai kerhotoimintaa on olemassa kodin ulkopuolella lapsen heikommassa kielessä?
- Missä voisimme tavata toisia perheitä, jotka puhuvat samoja kieliä?
- Missä lapsi voisi leikkiä toisten samaa kieltä puhuvien lasten kanssa?
- Onko paikkakunnallamme tarjolla kulttuuritoimintaa tai tapahtumia heikommalla kielellä?
- Olisiko mahdollisuutta löytää lapsen heikompaa kieltä puhuvaa lastenhoitoapua?
- Mitä heikomman kielen vahvistaminen käytännössä edellyttää? Voisiko esimerkiksi vanhempainvapaita jakaa siten, että lapsi kuulee pienestä pitäen mahdollisimman paljon molempien vanhempiensa kieliä?

Kahden kulttuurin lapsi jää väliinputoajaksi

Kahden kulttuurin perheiden näkökulmasta tarkasteltuna on harmillista, että julkinen keskustelu kaksikielisyydestä on tyypistynyt kiistelyksi ”pakkoruotsista”, sillä kaksikielisyys voi luonnollisesti olla paljon muutakin kuin kahden kotimaisen kielen yhdistelmä. Toisaalta kaksikielisyys ei ole pelkästään maahanmuuttajataustaisten tai vieraskielisten lasten oikeus, sillä myös äidinkielekseen suomen tai ruotsin rekisteröinyt voi olla kaksikielinen. Virallisesti yksikieliset, mutta todellisuudessa kaksikieliset lapset, joille on rekisteröity äidinkieleksi suomi tai ruotsi, jäävät yhteiskunnan eri palveluissa, esimerkiksi neuvolassa, päiväkodissa ja koulussa, helposti väliinputoajiksi, koska heidän toinen äidinkieltensä ei näy virallisissa papereissa.

Monet kahden kulttuurin perheiden vanhemmat eivät tiedä, että heidän lapsellaan on mahdollisuus saada oman äidinkielen opetusta. Kahden kulttuurin perheen ja lapsen näkökulmasta jaottelu kantasuomalaisiin ja maahanmuuttajiin on keinotekoinen, eikä jaottelu vastaa heidän todellisuuttaan. Kahden kulttuurin perheen Suomessa syntyneitä lasta ei usein rekisteröidä väestörekisteriin vieraskieliseksi etenkin, jos äiti on suomalainen. Kun kaksikieliselle lapselle on rekisteröity äidinkieleksi suomi tai ruotsi, hänen toiseen äidinkieleensä ei viranomaisten taholta yleensä kiinnitetä lainkaan huomiota. Vieraskielisten lasten oman äidinkielen opetukseen panostetaan, koska tätä pidetään edellytyksenä suomen (tai ruotsin) kielen oppimiselle. Jos lapsi on (rekisterissä) suomen tai ruotsinkielinen ja puhuu kieliä sujuvasti, hänen toisen äidinkieltensä ylläpitämistä ei nähdä yhtä tärkeänä. Molemmilla äidinkielillä on kuitenkin heidänkin kohdallaan toisiaan tukeva ja täydentävä merkitys.

Helsingin kaupungin eri kieli- ja kulttuuritaustaisten lasten kielen kehityksen ja osallisuuden vahvistamisen Ota koppi! -ohjelma määrittelee ohjelman kohderyhmän näin: Kohderyhmänä ovat 4-8 -vuotiaat lapset, joiden äidinkieli on muu kuin suomi tai ruotsi ja heidän vanhempansa.

Esiopetuksen ja koulujen opetussuunnitelmat eivät tällä hetkellä tunne termiä ”toisen äidinkielen opetus”, mikä kuvaisi parhaiten kahden kulttuurin perheiden kaksikielisten lasten tilannetta. Termit ”maahanmuuttajien äidinkielen opetus”, ”ylläpitokielen opetus” tai ”kotikielen opetus” eivät kuvaa kahden kulttuurin perheiden kielitilannetta. Näihin termeihin vanhemmat kuitenkin törmäävät ilmoittaessaan lastaan esimerkiksi esiopetukseen tai kouluun.

Kieli on arvokas voimavara sekä henkilölle itselleen, että ympäröivälle yhteiskunnalle. Suomessa on kasvava joukko perheitä, joissa lapset puhuvat useampaa kuin yhtä kieltä äidinkielenään. Puhutuista kielistä ja perheen tilanteesta riippuu, tuleeko lapsen toinen äidinkieli huomioiduksi lainkaan osana lapsen kasvua ja kehitystä.

MITÄ HYÖTYÄ KAKSIKIELISYYDESTÄ ON?

Kaksikielisyys on henkilökohtainen rikkaus

Vielä muutama vuosikymmen sitten uskottiin, että lapsen kaksi- ja monikielisyys haittaa lapsen kielenkehitystä, ja moni vanhempi luopui ajatuksesta kasvattaa lapsestaan kaksikielinen. Nykyään kielitieteilijät eivät enää usko näin vaan päinvastoin. Kaksikielisyydellä tiedetään olevan useita etuja, joita ei voi liikaa korostaa. Kaksikielisyys on rikkaus, jonka lapsi perii vanhemmiltaan, kun he puhuvat lapselle omaa äidinkieltään. Vanhempiansa kielten kautta lapsi samaistuu vanhempiansa kulttuureihin ja oppii ymmärtämään eri kulttuurien ajattelu- ja toimintatapoja sekä omia juuriaan. Kaksikielisyys luo parhaat edellytykset lapsen hyvälle ja läheiselle suhteelle molempiin vanhempiin ja sukulaisiin sekä tukee lapsen tasapainoista ja kokonaisvaltaista kehitystä.

Kun lapsi osaa molempien vanhempiansa äidinkieltä, kumpikin vanhemmista voi kommunikoida lapsensa kanssa omalla tunnekielellään. Vanhempien ei tarvitse tehdä valintaa siitä, kumpi kielistä on perheessä arvokkaampi. Äidinkieli on ihmisen tunteiden kieli ja sillä on keskeinen kasvatuksellinen merkitys. Ulkomaalaistaustaisen vanhemman näkökulmasta oman äidinkielen puhuminen on erityisen tärkeää, sillä se auttaa vanhempaa myös tuntemaan ylpeyttä omista juuristaan ja kulttuuristaan ja mahdollistaa vanhemman kulttuuriperinnön välittämisen lapselle. Oman äidinkielen puhuminen lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta ja syventää vanhemman ja lapsen välistä tunnesuhdetta.

Tutkimuksen mukaan kaksikielisyydellä on paljon positiivisia vaikutuksia henkilön älylliseen kehitykseen ja aivojen toimintaan. Kahden kielen oppimisen sanotaan muun muassa helpottavan muiden kielten oppimista ja ehkäisevän neurologisia oireita kuten dementiaa. Kielet vaikuttavat lapsen tapaan ajatella, ja kaksi kieltä antaa siten automaattisesti vaihtoehtoisia ajatusmalleja, jotka eivät ole sidottuja vain yhteen kulttuuriin tai kieleen. Kaksikielisydestä on myös paljon etuja opiskelu- ja työmaailmassa. Kaksi kieltä tuo mukanaan aina enemmän mahdollisuuksia ja valinnanvaraa verrattuna yhteen, koska kaksi avainta avaa enemmän ovia kuin yksi. Kaksikielisyys helpottaa myös eri kieliryhmien välistä vuorovaikutusta.

Kaksikielisyys lisää:

- ongelmanratkaisukykyä ja analyyttisiä taitoja,
- käsitteiden hallintaa,
- visuaalista ja sosiaalista havainnointia,
- loogista päättelykykyä ja
- kognitiivista joustavuutta.

Kaksikielisyys auttaa:

- stimuloimaan luovuutta,
- nostamaan itsetuntoa,
- kehittämään joustavuutta ja sopeutumiskykyä,
- kehittämään vuorovaikutuksellisia ja sosiaalisia taitoja,
- kehittämään sosiaalista herkkyyttä.

Kaksikielisyys on myös yhteiskunnan etu

Kaksikielisyys voi olla Suomelle suuri myyntivaltti. Nykyään vallassa oleva kielioppiin ja sanastoon keskittyvä kielten opetus tai keskittyminen vain suosittuihin kieliin opetustarjonnassa ei ole paras lähestymistapa globaalistuvan maailman haasteisiin. Kielten opiskelulla pelkästään koulussa tai vasta aikuisena ei koskaan ylltetä sellaiseen kielitaitoon, joka kaksikielisellä voi parhaimmillaan olla. Toiminnallinen kaksikielisyys on todellinen kilpailuvaltti maailman markkinoilla ja sitä tarvitaan yhä enemmän kansainvälisen vuorovaikutuksen lisääntyessä. Kaksikielisellä ja -kulttuurisella ihmisellä on kielitaidon lisäksi taito käyttää kieliä eri tavoin erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa ja yhteyksissä, kyky ajatella eri kielten ja kulttuurien tavoin ja lisäksi hänellä on usein jo olemassa olevia suhteita ainakin kahden maan välillä.

Kotona jo varhain opitun kielitaidon ylläpitämiseen kannattaa panostaa. On paljon kustannustehokampaa säilyttää jo saavutettu kielitaito, kuin aloittaa kielten opiskelu alusta myöhemmin koulussa tai vasta aikuisena. Kaksikielisiin lapsiin panostaminen on sijoitus tulevaisuuteen. Kaksikielisyyden hyödyt vähenevät, mitä myöhemmin sen tukeminen aloitetaan. Näin kaksikielisyyteen liittyvät kansainväliset elinkeinoelämän, kaupan, sekä muun yhteiskuntaa hyödyttävän vuorovaikutuksen mahdollisuudet menevät hukkaan.

”Kotikielillä tulisi olla tasa-arvoinen asema. Kaikkia kieliä ei tietenkään yhteiskunta voi sitoutua opettamaan koulussa, mutta monikielisyttä ei ainakaan tue se, että on useimmissa tapauksissa valittava suomi, jota lapsi joka tapauksessa kuulee koko ajan. Kielitaito menee hukkaan, vaikka se voisi olla rikkaus.”

”Rekisteröimällä lapsen molemmat äidinkielet, saisimme uutta, reaaliaikaista tietoa Suomen monikielisydestä ja kaksikielisyyden monimuotoisuudesta. Saisimme todellisuuspohjaista tietoa Suomen kielitilanteesta. Olisi jopa taloudellisesti edullista, kun voisimme paremmin hyödyntää erilaiset kaksi-/monikielisydet esim. viennissä ja muussa kansainvälisessä ja globaalissa vuorovaikutuksessa. Suomen rooli voisi korostua kansainvälisessä vaikuttamisessa, kun hyödynnämme nyt piiloon jäävän kansainvälisyyspotentiaalin.”

”Olen samaa mieltä siitä, että kyseessä on oikeus määritellä oma identiteettinsä halutessaan kaksi- tai monikieliseksi. On erittäin lyhytkatseista ajatella toisen äidinkielen opettamista veloitteena tai rasitteena. Kyllähän kielten opetukseen nytkin satsataan paljon, miksei sitten opetettaisi ja tuettaisi niitä kieliä, joille on oikeasti tarvetta ja joita lapset jo osaavat? Kaksikielisyys, kuten mikä tahansa hankittu kielitaito, on valtava henkilökohtainen rikkaus, mutta arvokasta myös yhteiskunnalle, ja siihen pitää ja kannattaa panostaa mahdollisimman varhain. Nykytilanteessa muiden kuin kotimaisten äidinkielten opettaminen nähdään rasitteena ja veloitteena ja kaksikielisten lasten potentiaalinen kielitaito ja sen mukanaan tuomat hyödyt heitetään hukkaan. Tämä se vasta resurssien ja rahan tuhlaamista on!”

Kuka vastaa kaksikielisyyden ylläpitämisestä?

Lapsi ei voi itse päättää omasta kaksikielisyydestään. Vanhemmilla on päävastuu lapsen kaksikieliseksi kasvattamisessa, mutta myös muilla lapsen elämään osallistuvilla kasvattajilla on tärkeä rooli lapsen kaksikielisyyden ylläpitämisessä. On yleistä, että ympäristön puhuma kieli kehittyy kaksikielisen lapsen vahvemmaksi kieleksi, ja vähemmistöön kuuluva kieli tarvitsee myös perheen ulkopuolista tukea. Varhais-

lapsuudessa, kun lapsella on otollisin aika kielten oppimiselle ja vanhemmat ovat kaikkein kiireisimpiä, tarve ulkopuoliseen tukeen on suurin.

Ympäristön myönteiset asenteet ja arvostus lapsen molempia kieliä ja kulttuureita kohtaan auttavat myös vanhempia tukemaan kaksikielisen lapsen kehitystä parhaalla mahdollisella tavalla. Lapsen kaikki kielet tulee nähdä samanarvoisina riippumatta siitä, mitä ne ovat. Lapsen on myös helpompi arvostaa toisia kieliä ja kulttuureita, kun hän tuntee, että omatkin ovat arvostettuja. Nykykäytäntö, jossa lapselle voi rekisteröidä vain yhden äidinkielen, ylläpitää osaltaan järjestelmää, jossa vain toinen lapsen äidinkielistä tulee huomioiduksi. Monet perheet jäävät vaille tarvittavaa ulkopuolista apua ja lapsen kaksikielisyyden tukeminen osoittautuu liian suureksi haasteeksi. Mitä harvinaisemmasta kielestä on kysymys, sitä vaikeampaa sen ylläpitäminen on.

Ihminen oppii kieliä parhaiten sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ennen murrosikää. On oleellista saada lapsi motivoitumaan jo pienestä alkaen kaksikielisyyteen, koska se on samalla tie omaan kieleen ja kulttuuriin. Mitä aikaisemmin lapsi saa tukea kaksikieliseksi kasvamisessa, sitä luonnollisempi osa hänen identiteettiään ja elämäänsä vanhempien kielistä ja kulttuureista muodostuu. Kielen varhainen kehitys luo hyvät edellytykset myös muulle oppimiselle, erityisesti monipuolisen kielitaidon kehittymiselle ja toisten kielten ja kulttuurien arvostamiselle. Neuvolan, päivähoiton, koulun ja muiden varhaiskasvattajien roolit ovat merkittäviä lapsen kielen oppimisen kannalta. Myös näiden tahojen olisi tarpeen lisätä osaamista ja yhteistyötä vanhempien kanssa. Vanhempien tulisi myös saada hyvissä ajoin ja riittävästi tietoa kaksikielisyydestä ja sen tukemisen mahdollisuuksista.

ÄIDINKIELEN MERKITSEMISESTÄ VÄESTÖREKISTERIIN

Äidinkielen rekisteröinnistä

Lapsen syntyessä vanhempien täytyy ilmoittaa lapsen äidinkieli väestörekisteriin. Maistraatin lomakkeen vaihtoehdot ovat suomi, ruotsi tai muu kieli. Äidinkielen lisäksi väestötietojärjestelmään voi ilmoittaa suomen tai ruotsin asiointikieleksi. Jos vanhemmat eivät ilmoita lapsen äidinkieltä väestörekisteriin, viranomaiset merkitsevät rekisteriin lapselle äidin kielen. Perheissä, joissa on jo lapsia, voidaan vasta-syntyneelle rekisteröidä äidinkieli sisarusten äidinkielen mukaan. Äidinkieltä voi myöhemmin vaihtaa.

Väestörekisteriin ei voi ilmoittaa kahta äidinkieltä. Perheissä, joissa vanhemmat puhuvat eri äidin-kieliä, vanhempien on pakko valita lapselle yksi äidinkieli. Jos vanhemmat ovat ilmoittaneet rekisteriin kaksi kieltä, vain toinen näistä voidaan valita äidinkieleksi. Esimerkiksi maistraatti voi merkitä Suomessa syntyneen lapsen äidinkielen automaattisesti kunnan pääkielen (suomi tai ruotsi) mukaan silloin, jos vanhemmat ovat merkinneet lomakkeeseen suomen tai ruotsin lisäksi jonkin muun kielen. Käytännöt äidinkielen rekisteröinnistä voivat myös vaihdella maistraattien välillä. Koska käytännöt voivat vaihdella ja ihmisillä ei aina ole oikeaa tietoa äidinkielen rekisteröinnistä, moni saattaa luulla rekisteröineensä lap-selleen molempien vanhempien äidinkielet ja yllättyykin ettei näin ole, kun asia tulee tavalla tai toisella esille ja ajankohtaiseksi.

Äidinkieli, isänkieli, omakieli?

Kysymys kaksikieliselle ja kaksikulttuuriselle lapselle:

”Mikä on sinun äidinkielesi?”

”Suomi.”

”Miksi?”

”Koska minun äitini puhuu minulle suomea.”

”Mikä on sinun isänkieli?”

”Espanja.”

”Mikä on sinun omakieli?”

”Espanja ja suomi.”

Jos termi kaksikielinen on vaikea määrittellä, ei äidinkielikään ole terminä yksiselitteinen. Toki sillä voidaan viitata suoraan äidin puhumaan kieleen, mutta nykyään maistraateissa käytössä olevissa lomakkeissa termiä ei määrittellä mitenkään. On siis täysin lomaketta täyttävän oman tulkinnan ja valinnan varassa, tarkoitetaanko tällä äidin puhumaa kieltä, isän puhumaa kieltä, ympäristön valtakieltä, perheen vähemmistökieltä tai jotain muuta. Väestön puhumia kieliä on Suomessakin eri aikoina rekisteröity eri kriteerien mukaan, muun muassa kielen käytön yleisyyden, kielitaidon tai kieliryhmään samaistumisen perusteella. Väestörekisteriin ilmoitetulla äidinkielellä on voitu siten tarkoittaa myös jokapäiväisen kanssakäymisen kieltä tai parhaiten osattua kieltä.

On selvää, että lapsen synnyttyä on mahdotonta tietää varmasti, mitä kieltä lapsi tulee osaamaan paremmin tai mihin kieleen hän tulee samaistumaan etenkin perheissä, joissa vanhemmat puhuvat

Vaikka kahden kulttuurin perheen kaksikielinen lapsi olisi rekisteröity vieraskieliseksi, hän voi puhua suomea yhtä hyvin tai paremmin kuin rekisteröityä äidinkieltään.

eri äidinkieliä. Vanhempien on kuitenkin tämä valinta tehtävä ja yleensä valinta tehdään äidin puhuman kielen mukaan.

Äidinkielen valinnalla voi olla lapsen elämään monia sellaisia vaikutuksia, joista vanhemmat eivät valintaa tehdessään ole tietoisia. Valinta saattaa rajoittaa kielellisiä oikeuksia ja muun kuin suomen tai ruotsin kielen merkitseminen rekisteriin voi osoittautua ongelmalliseksi esimerkiksi opintojen suhteen myöhemmin elämässä. Vieraskieli jää todennäköisesti käytännön syistä rekisteröimättä etenkin perheissä, joissa äiti on suomalainen.

”Ei ole oikein, että aina vain ”vahvempi” kieli, joka usein on valtakieli, pääsee tilastoihin. Ja kun toista kieltä ei ole rekisteröity, ei sitä myöskään tueta esim. koulussa, vaikka tarvetta olisi. Emme ole halunneet laittaa isän kieltä viralliseksi äidinkieleksi, kun kuitenkin lapset puhuvat paremmin suomea, äitinsä kieltä. Silti toivoisin, että lasten toinen kieli tulisi huomioitua.”

Suomessa kysyttiin vielä 1950-luvulla väestönlaskennassa äidinkielen lisäksi myös toisen kansalliskielen taitoa.

Kaksikieliset lapset, jotka on rekisteröity suomen- tai ruotsinkielisiksi, eivät tule virallisesti huomioituiksi kaksikielisinä, eivätkä he näy tilastoissa vieraskielisinä vaikka puhuisivat kahta kieltä yhtä sujuvasti ja käyttäisivät kieltä päivittäisessä kanssakäymisessään.

Kaksikieliset lapset, jotka ovat rekisteröineet äidinkielekseen suomen tai ruotsin, jäävät usein vaille toisen vanhemman puhuman kielen huomioimista ja perheen ulkopuolista tukea verrattuna vieraskielisiin lapsiin, jotka näkyvät rekistereissä ja tilastoissa.

Perheissä, joissa toinen vanhemmista puhuu suomea ja toinen ruotsia, miltei 70 % prosenttia lapsista on merkitty väestötietojärjestelmään ruotsinkielisiksi. Näin toimimalla voidaan muun muassa turvata oikeus opiskella ruotsin kielellä. Äidinkieleksi merkitään useammin ruotsi silloin kun äiti on ruotsinkielinen (85 %) verrattuna ruotsinkielisiin isiin (50 %).

Muun äidinkielen kuin suomen tai ruotsin merkitseminen väestörekisteriin ei anna oikeutta asioida tai opiskella kyseisellä kielellä, mutta valitsemalla ”muun kielen” väestörekisteriin voi tulla ohjatuksi suomi/ruotsi toisena kielenä -opetukseen.

Jos väestörekisteriin merkitsee muun kielen, voi joutua myöhemmin opintoihin hakeutuessa osallistumaan kielikokeeseen ja todistamaan suomen (tai ruotsin) kielen osaamisen (vaikka puhuisikin näitä kieliä paremmin kuin rekisterissä olevaa äidinkieltä).

KYSELYN TOTEUTUS JA VASTAAJAT

Näin kysely tehtiin

”Voiko ihmisellä olla vain yksi äidinkieli?” -otsikolla kulkenut kysely julkaistiin netissä kesäkuussa 2014. Kyselyssä tiedusteltiin ihmisten mielipidettä siitä, pitäisikö väestörekisteriin voida merkitä useampi kuin yksi äidinkieli. Vastausvaihtoehdot olivat ”kyllä” tai ”ei”. Valinta pyydettiin perustelemaan avoimessa vastauksessa.

Vastaajien taustatietoja kartoitettiin kysymällä vastaajien asuinmaa, heidän oma sekä mahdollisten lasten äidinkieli/äidinkielet, perhetilanne, sekä elikö vastaaja itse kahden kulttuurin parisuhteessa.

Kyselystä tiedotettiin pääasiassa Familia Club ry:n ja Duo-hankkeen verkostojen kautta. Kyselystä kerrottiin muun muassa Familian ja Duon netti- ja Facebook-sivuilla sekä Duon sähköisessä uutiskirjeessä.

Kysely sulkeutui syyskuussa 2014 ja siihen vastasi yhteensä 382 henkilöä. Perusteluita vastauksille saatiin 414, minkä lisäksi kysymystä kommentoitiin jonkin verran myös kyselyn ulkopuolella esimerkiksi Duon Facebook-ryhmissä, mutta nämä perustelut eivät sisälly itse kyselyn tuloksiin.

Näin kyselyyn vastattiin

”Kyllä” vastauksia saatiin yhteensä 368 kappaletta eli vastaajista 96,3 % oli sitä mieltä, että väestörekisteriin pitäisi voida merkitä useampi kuin yksi äidinkieli.

”Ei” vastauksia saatiin yhteensä 14 kappaletta, joten 3,7 % vastaajista oli sitä mieltä, että käytäntö on nykyisellään hyvä eikä sitä tarvitse muuttaa. Vastauksien perusteluita käsitellään jäljempänä.

Vastaajien äidinkielet

Vastaajilta kysyttiin oliko heillä itsellään useampi kuin yksi äidinkieli. Vastaajista

- 72 % (276) ilmoitti olevansa yksikielisiä.
- Yksikielisistä vastaajista 84 % (231) oli merkinnyt äidinkielekseen suomen.
- Seuraavaksi yleisin äidinkieli yksikielisten vastauksissa oli ruotsi (12).
- Vastaajista 28 %:lla (106) oli itsellään useampi kuin yksi äidinkieli.
- Näistä vastaajista 36 % (38) ilmoitti äidinkielikseen sekä suomen että ruotsin ja
- 13 % (14) suomen ja saamen.
- Useampaa kuin kahta äidinkieltä puhuvia vastaajia oli 8,5 % (9).

Vastaajien lasten äidinkielet

Kaikista kyselyyn vastanneista

- 69 %:lla (262) oli lapsia.
- Vastaajien lapsista 83 %:lle (218) oli vastaukseen ilmoitettu useampi kuin yksi äidinkieli.
- Eniten vastauksia (168) saatiin yksikielisiltä vanhemmilta, joiden lapsilla oli useampi kuin yksi äidinkieli.
- Viidessäkymmenessä (50) vastauksessa sekä vastaaja että hänen lapsi olivat monikielisiä.

- Kyselyssä ilmoitettiin sekä lapselle että itselle vain yksi äidinkieli kolmessakymmenessäviidessä (35) vastauksessa ja
- yhdeksässä (9) tapauksessa vastaajalla itsellään oli useampi äidinkieli ja lapsella vain yksi.
- Vastaajien lasten eniten mainitut äidinkielet olivat suomi (239), englanti (47), ruotsi (46), saksa (20), saame (19), turkki (13), espanja (12), venäjä (11) ja ranska (10).

Muuta tietoa vastaajista

- Kyselyyn vastanneista 17 % (64) ilmoitti asuvansa ulkomailla.
- Kaikista vastaajista 63 % (241) ilmoitti elävänsä itse kahden kulttuurin parisuhteessa.

Voisi ajatella, että kysymys useamman kuin yhden äidinkielen rekisteröinnistä kiinnosti erityisesti henkilöitä, jotka ovat itse monikielisiä tai heillä on lapsia, joilla on useampi kuin yksi äidinkieli. Kyselyyn vastasi kuitenkin paljon myös sellaisia henkilöitä, joilla ei itsellään ole lapsia. Lapsettomien vastaajien osuus kaikista vastaajista oli lähes 31 % (120). Suuri osa heistä ilmoitti myös olevansa kahden kulttuurin parisuhteessa. Osa heistä mainitsi, että asia koskettaa heidän lähipiiriään. Myös oma kaksikielisyys ja ulkomailla asuminen saattaa osaltaan selittää lapsettomien vastaajien kiinnostusta aiheeseen, sillä heidän osuutensa oli näiden vastaajien keskuudessa hieman keskiarvoa suurempi.

KYSELYN TULOKSET

Vastausten luokittelu

Kyselyyn saatiin yhteensä 382 vastausta. Koska yksi henkilö saattoi antaa vastauksessaan useamman kuin yhden perustelun, perusteluiden lukumääräksi saatiin 414. Kyselyn vastauksia on luokiteltu ja analysoitu vastaajaryhmän (alla) ja perustelun pääasiallisen sisällön mukaan. Vastauksien luokittelussa on käytetty apuna niitä kriteereitä, joiden mukaan kieliä on eri aikoina Suomessakin rekisteröity. Tällaisia ovat muun muassa kielen käytön yleisyys ja kielitaito sekä identiteetti ja kieleen samaistuminen. Nämä kriteerit olivat tunnistettavissa kyselyn vastauksissa. Luokitteluun on poimittu myös muita vastauksissa yleisimmin esiintyviä perusteluita. Vastauksissa korostuivat myös asian yhteiskunnallinen merkitys, byrokratia ja kielipolitiikka, kielelliset oikeudet, tilastotiedon kerääminen, yhteiskunnan palveluiden ja toimintojen suunnittelu ja saatavuus sekä muut käytännön syyt. Vastaukset jakautuivat seitsemään ensisijaiseen perusteluun.

VÄESTÖREKISTERIIN PITÄISI VOIDA VALITA USEAMPI KUIN YKSI ÄIDINKIELI, KOSKA

- Kaksikielisyys ei ole valintakysymys (22.5 %)
- Kaksikielisyys on elämäntapa (19.5 %)
- Kaksikielisyys vastaa monen ihmisen todellisuutta (18 %)
- Kaksikieliselle koituu yhden äidinkielen valitsemisesta käytännön seurauksia (13 %)
- Kaksikielisydestä tarvitaan tietoa (11 %)
- Kaksikielisyys on identiteettikysymys (9 %)
- Kaksikielisyys on oikeus ja myös yhteiskunnan edun mukaista (7 %)

VASTAAJARYHMÄT JA VASTAAJARYHMÄN YLEISIN PERUSTELU:

- Ryhmä 1: Itsellä yksi, lapsella useampi äidinkieli (168 vastausta): Kaksikielisyys ei ole valintakysymys
- Ryhmä 2: Itsellä ja lapsella useampi äidinkieli (50 vastausta): Kaksikielisyys vastaa monen ihmisen todellisuutta
- Ryhmä 3: Itsellä ja lapsella yksi äidinkieli (35 vastausta): Kaksikielisyys on elämäntapa
- Ryhmä 4: Itsellä useampi, lapsella yksi äidinkieli (9 vastausta): Kaksikieliselle koituu yhden äidinkielen valitsemisesta käytännön seurauksia
- Ryhmä 5: Itsellä yksi äidinkieli, ei lapsia (72): Kaksikielisyys on elämäntapa ja vastaa monen ihmisen todellisuutta
- Ryhmä 6: Itsellä useampi äidinkieli, ei lapsia (48): Kaksikieliselle koituu yhden äidinkielen valitsemisesta käytännön seurauksia ja kaksikielisyys on identiteettikysymys

Pitäisikö väestörekisteriin voida merkitä useampi kuin yksi äidinkieli?

Kyselyyn vastanneista yli 96 % oli sitä mieltä, että väestörekisteriin pitäisi voida merkitä useampi kuin yksi äidinkieli. Eniten vastauksia (168) saatiin yksikielisiltä vastaajilta, joiden lapsilla on useampi kuin yksi

äidinkieli. Näistä vastauksista 82 % tuli kahden kulttuurin perheestä. Toiseksi eniten vastauksia saatiin ehkä hieman yllättäen yksikielisiltä henkilöiltä, joilla ei ole omia lapsia. Kahden kulttuurin parisuhteessa eläminen, monikulttuurinen lähipiiri ja kansainvälisyys vaikuttavat todennäköisesti siihen, että kysely kiinnosti myös heitä.

Seuraavaksi on esitelty seitsemän yleisimmin esiintynyttä perustelua sille, miksi väestörekisteriin pitäisi voida merkitä useampi kuin yksi äidinkieli. Monien vastausten perustelut sopivat useamman kuin yhden kategorian alle, mutta vastaukset pyrittiin luokittelemaan niiden ensisijaisen sisällön perusteella. Eri vastaajaryhmillä korostuivat erilaiset perustelut, mikä osoittaa sen, että asian merkitys riippuu näkökulmasta ja siitä roolista, mistä kysymystä tarkastelee.

Miksi väestörekisteriin pitäisi voida merkitä useampi kuin yksi äidinkieli?

KAKSIKIELISYYS EI OLE VALINTAKYSYMYS

Väestörekisteriin pitäisi voida merkitä useampi kuin yksi äidinkieli, koska vanhemmat eivät halua valita. Tämä perustelu oli vastauksissa kaikista yleisin. Valitsemisen mahdottomuuden mainitsi ensisijaisena perusteluna lähes neljännes vastaajista. Yleisin tämä perustelu oli vastaajaryhmässä, missä vanhemmilla on yksi kieli ja lapsilla useampi. Vastausten yleisyyteen tässä ryhmässä vaikuttaa todennäköisesti omakohtainen kokemus. Vastaajat ovat joutuneet tekemään valinnan kielten välillä merkitessään lapsensa äidinkielen väestörekisteriin.

Vastaajien perusteluissa korostui erityisesti se, että vanhemmat eivät halua asettaa toistensa puhumia äidinkieliä eriarvoiseen asemaan keskenään. Vanhemmat eivät voi tietää, millainen merkitys eri kielillä lapsen elämässä tulee olemaan hänen kasvaessaan ja perusteluissa pelättiin, että rekisteriin valitaan lapsen tulevan identiteetin ja kielitaidon näkökulmasta se "väärä" kieli. Kielen valinnalla pelättiin myös olevan muita seurauksia lapsen koulunkäynnin ja myöhemmän opiskelun ja elämän näkökulmasta. Terminä äidinkieli koettiin hankalaksi, koska se automaattisesti olettaa äidin puhuman kielen olevan tärkeämpi lapsen elämässä, mikä jo itsessään asettaa vanhemmat epätasa-arvoiseen asemaan.

"Koska itse olen pienestä pitäen puhunut kotona kahta kieltä ja arvostan niitä yhtä paljon; valitseminen jotenkin mitätöi toisen."

"On mahdotonta vastata kysymykseen, kumpi tai mikä on "se oikea" kieli. Olisikin jo aika päivittää tämä kohta lomakkeisiin."

"On väärin eriarvoistaa isän ja äidin puhumia kieliä. Maahan muuttaneen vanhemman kieli jää helposti heikompaan asemaan varsinkin, jos hän on isä. Tällä voi olla monia negatiivisia vaikutuksia. Vaikka käytännössä lapsen toinen äidinkieli olisikin vahvempi, on toisen äidinkielen tunnistamisella ja sen huomioimisella monia positiivisia vaikutuksia. Se voi mm. vahvistaa toisen vanhemman ylpeyttä omista juuristaan, vahvistaa lapsen ja vanhemman välistä suhdetta ja rohkaisee vanhempaa puhumaan kieltä lapselleen. Näin arvokas kielitaito säilyy."

“Hölmöähän se oikeastaan on, että pitää valita kahden kielen väliltä, kumman merkitsee ensisijaiseksi äidinkielekseen väestörekisteriin. Tuntuu että yhteiskunta vaatii valitsemaan yhden kielen ja kulttuuritaustan, jota vasten itseään identifioida vaikka monelle kaksikieliselle kumpi tahansa kielistä on osa omaa identiteettiä. Eivät kai ne ole toisiaan poissulkevia?”

“Lapsillamme on kaksi yhtä tärkeää, yhtä tuttua ja yhtä rikasta kieltä. En osaisi vastata kumpi näistä olisi heille “äidinkieli.”

“Kaksikielistä ei pitäisi pakottaa asettamaan kieliään tärkeysjärjestykseen, mikä väistämättä tapahtuu, jos vain yksi pitää valita äidinkieleksi. Se haittaa mm. kielellisen identiteetin kehittymistä sekä aiheuttaa mielipahaa perheissä.”

“Kaksikielisen lapsen äitinä tuntuu kurjalta, että lapseni täytyy päättää kumpi kieli on ykköskieli ja kumpi kakkoskieli. Se asettaa muuten samanarvoiset kielet eriarvoiseen asemaan ja saattaa vaikuttaa myös motivaatioon käyttää molempia kieliä yhtä paljon.”

“Jos ihmisellä on kaksi tasavertaista kieltä, miksi valita vain toinen?!”

“Pitäisi voida olla puhtaasti kaksikielinen (tai monikielinen) ilman, että valitsee toista.”

KAKSIKIELISYYS ON ELÄMÄNTAPA

Väestörekisteriin pitäisi voida merkitä useampi kuin yksi äidinkieli, koska kaksikielisyys on monelle elämäntapa. Noin 20 % vastaajista korosti tätä perustelua. Tämä perustelu oli yleisin yksikielisten vastaajien joukossa. Vaikka näillä vastaajilla ei välttämättä ole omakohtaista kokemusta kaksikielisydestä, perusteluissa kuvattiin melko tarkasti sitä, miten kaksi- ja monikielisyys näyttäytyy heille tuttujen ihmisten arjessa muun muassa kielen käytön, puhumisen, oppimisen, omaksumisen ja osaamisen kautta. Kielitaitoa ja sen käyttöä arjessa pidettiin riittävänä perusteluna sille, että ihmisellä tulisi olla oikeus molempien kielten rekisteröimiseen. Vastaajat kuitenkin painottivat perusteluissaan eri asioita. Yksikieliset vastaajat korostivat enemmän sitä, että kieliä tulisi osata yhtä hyvin. Vastaajaryhmissä, joissa vastaajalla oli oma kokemus kaksikielisydestä, korostettiin enemmän kielten käyttöä arjessa ja kielten merkitystä omalle identiteetille, eikä niinkään kielitaidon tasoa.

“Koska molempia kieliä puhutaan yhtä hyvin ja sujuvasti. Ja molempia kieliä käytetään arkisessa elämässä; opiskelussa, töissä, tavallisessa kommunikaatiossa. Jos olet kasvanut kahden tai jopa useamman kielen vaikutuspiirissä syntymästäsi lähtien, miten valitset, mikä on se äidinkieli?”

“Monet ihmiset kasvavat monikielisessä ympäristössä ja mielestäni jos lapsi on kasvaessaan puhunut ja kuunnellut melko tasapuolisesti montaa eri kieltä, hänellä on silloin enemmän kuin yksi äidinkieli.”

“Henkilö voi puhua kahta kieltä ihan yhtä hyvin, jos esim. äiti ja isä puhuvat lapsille omaa äidinkieltään heti syntymästä alkaen.”

”Mikäli useampi kieli on yhtä hyvin hallussa, millä perusteella pitäisi valita yksi ylitse muiden?”

”Minun äidinkieleni voisi kirjata sekä suomen, että venäjän. Jos osaa yhtä hyvin ja käyttää yhtä usein kumpaakin kieltä, niin sen pitäisi olla mahdollista. Voiko päättää, kumpi on tärkeämpi - äiti vai isä? Kummallakin on paikka sielussa ja merkityksensä. Näin myös kielten kanssa. Tutuillani on monesti enemmän, kuin kaksi kieltä. On väärin, jos joku muu, esim. viranomainen, saa päättää, mikä on kunkin ihmisen ”järjen ja sydämen” kieli.”

KAKSIKIELISYYS VASTAA MONEN IHMISEN TODELLISUUTTA

Väestörekisteriin pitäisi voida merkitä useampi kuin yksi äidinkieli, koska kaksikielisyys vastaa monen ihmisen todellisuutta. Tämän ensisijaisen perustelun oli maininnut noin 18 % vastaajista. Perustelu oli yleisin vastaajaryhmässä, missä vastaajalla ja hänen lapsillaan on useampi äidinkieli sekä yksikielisten lapsettomien vastaajien keskuudessa. Perusteluissa korostui se, että kaksikielinen yksinkertaisesti on kaksikielinen, eikä asiassa pitäisi olla mitään epäselvää. Myös yhteiskunnan tulisi ottaa tämä tosiasia huomioon ja kaksikielisellä pitäisi siten olla mahdollisuus merkitä kaikki äidinkiensä rekisteriin.

”Kaksikielisessä perheessä varttuvalla lapsella on esim. mahdollisuus syntymästä lähtien omaksua kaksi kieltä äidinkielenä (äidinkieli = ensikieli).”

”Kaksi tai monikielisyys on monessa perheessä arkinen tosiasia. Yhden äidinkielen ja kansallisidentiteetin myytti on aika murtaa.”

”Lapseni ei ole pelkästään kaksikielinen vaan hänellä on kaksoiskansalaisuus eikä tämäkään näy muualla kuin viranomaisilla. Olisi hienoa, että jossain edes heitä arvostettaisiin, kun se on kasvava ilmiö, että he voisivat ylpeänä merkitä molemmat kielensä.”

KAKSIKIELISELLE KOITUU YHDEN ÄIDINKIELEN VALITSEMISESTA KÄYTÄNNÖN SEURAUKSIA

Väestörekisteriin pitäisi voida merkitä useampi kuin yksi äidinkieli, koska vain yhden äidinkielen valitsemisella on kaksikielisen henkilön käytännön elämään vaikuttavia seurauksia. Tämän ensisijaisen perustelun antoi noin 13 % vastaajista. Perustelu oli yleisin niiden vastaajien keskuudessa, joilla itsellään on useampi kuin yksi äidinkieli, mutta lapsella yksi tai heillä ei ole lapsia. Yhtenä käytännön vaikutuksena nähtiin se, että kaksikieliset henkilöt jäävät näkymättömiin palvelujärjestelmissä. Heidän kieliosaamistaan ei osata siten tukea eikä hyödyntää esimerkiksi palveluiden ja opetuksen suunnittelussa.

Toisaalta äidinkielen rekisteröinnillä uskottiin voitavan taktikoida, esimerkiksi vaikuttamalla oman äidinkielen opetuksen mahdollisuuteen tulevaisuudessa. Vieraskieli haluttiin merkitä rekisteriin muun muassa siksi, että se turvaisi oikeuden äidinkielen opetukseen, kieli saisi arvostusta ja se näkyisi tilastoissa. Toisaalta vieraan kielen rekisteröinnin pelättiin hankaloittavan lapsen elämää ja opiskelua tulevaisuudessa. Vieraskieliseksi rekisteröity, mutta suomea (tai ruotsia) äidinkielen tasoisesti osaava lapsi voi esimerkiksi joutua suomi toisena kielenä -opetukseen tai todistamaan suomen kielen taitonsa muulla tavoin myöhempien opintojensa aikana.

”Tilanne vaikuttaa tietenkin moneen käytännön asiaan, esim. koulutus ja lapsen mahdollisuus opiskella myös koulussa kaikkia äidinkieliään. Tällaisen mahdollisuuden tarvetta ei voida edes kartoittaa niin kauan kuin ei ole tietoa väestön todellisesta tilanteesta äidinkielen suhteen.”

”Vain yhden kielen valitseminen on typerää ja vain lisää hankaluuksia. Jos esimerkiksi lapsen äidinkieleksi kirjataan suomi, voi se rajoittaa lapsen kielellisiä oikeuksia mm. virastoissa ja kouluissa. Jos äidinkielenä onkin saame, voivat nuoret saada opiskelupaikkoihin hakiessa kutsun suomenkielen kokeeseen vaikka suomea olisi puhuttu kotona ja suurin osa oppiaineista käydään suomeksi.”

”Minulla on kaksi yhtä vahvaa ”äidinkieltä”. On ärsyttävää ja epäkäytännöllistä, että toisella ei ole samaa statusta, kuin toisella. Olisin halunnut kirjoittaa ylioppilaskirjoituksissa kaksi äidinkieltä, mutta se ei ole mahdollista. Yliopistolla en tiennyt millä kielellä pitäisi suorittaa toisen kotimaisen virkamieskokeen, enkä tiennyt millä kielellä kirjoittaisin kandidaatintutkintoni, kun se piti äidinkielellä kirjoittaa.”

”Työnhaussa olisi iso etu voida sanoa itseään monikieliseksi. Vaikka toinen ”äidinkieleni” onkin heikompi koulun takia, kielen merkitys identiteetilleni on silti tärkeä. Ehkä tärkeämpi, kuin mitä yleisesti ymmärretään. Eri kielten kautta ymmärretään erilaisia merkityksiä puheesta ja kykenen kommunikoimaan monipuolisemmin.”

”Eri asiayhteyksissä voi olla tarvetta eri kielille. Ja jos ei yhdellä äidinkielellään saa palvelua, niin voisi saada sitten toisella, jos se on mahdollista. Lainsäädännön ohella peruskoulun kieltenopetus pitää kyllä miettiä uusiksi. Olen käynyt vuoroin koulua suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi ja lukenut milloin mitäkin niistä kolmesta vieraana kielenä.”

KAKSIKIELISYYDESTÄ TARVITAAN TIETOA

Väestörekisteriin pitäisi voida merkitä useampi kuin yksi äidinkieli, koska totuudenmukaista tietoa kaksikielisyydestä tarvitaan. Noin 11 % vastaajista koki, että keskeisin nykykäytännön ongelma on se, että vain yhden äidinkielen merkitseminen rekisteriin vääristää tilastoja, pyyhkii lapsen toisen äidinkielen näkymättömiin ja vaikuttaa esimerkiksi toisen äidinkielen opetuksen suunnitteluun ja tarjontaan. Tällä hetkellä kukaan ei tiedä, kuinka suuri osuus Suomen väestöstä on todellisuudessa kaksi- tai monikielisiä, mikä ei anna millään lailla todellista kuvaa Suomen kielitilanteesta vaan nykykäytäntö yksikielistää ja -kulttuuristaa suuren osan Suomen monikielisestä ja -kulttuurisesta väestöstä.

”Sääntö siitä, että vain yhden äidinkielen saa merkitä väestörekisteriin vääristää tilastoja ja vaikuttaa kielipoliittisiin päätöksiin aliarvioimalla muiden kielten merkityksen suomalaisissa perheissä.”

”Ainakin näin saataisiin parempia tilastoja ja muita tietoja kaksi- ja monikielisyydestä Suomessa. Tarkempien tietojen avulla taas kielipolitiikan tekeminen olisi vankemmalla pohjalla.”

”Rekisterissä pitäisi olla mahdollisimman todenmukaiset tiedot väestöstä. Nyt kielimerkinnän kanssa joutuu taktikoimaan, kun toisaalta haluaa saada harvinaisemman kielen esiin tilastoissa ja sitä kautta vaikuttaa esim. ko. kielen kohteluun yhteiskunnassa laajemmin, mutta toisaalta tällöin saattaa vaikka lapsi päätyä toisen äidinkielenä (jos se on suomi tai ruotsi) osalta ”suomi toisena kielenä” -opetusryhmään tai ainakin tilastoihin.”

”Koska näin saataisiin tarkempi käsitys monikielisten määrästä Suomessa. Tällä on merkitystä ainakin palveluja ja koulutusta suunniteltaessa. Ja tuntuu luonnottomalta ja vääryltä valita lapselleen vain toisen vanhemman kieli viralliseksi kieleksi, kun lapsi on omaksunut kaksi kieltä syntymästään asti, ja ne ovat perhedynamiikan ja kasvavan identiteetin kannalta molemmat yhtä tärkeitä.”

”Lyhyesti: koska ihmisellä voi olla useampia äidinkieliä ja väestörekisteri pitää tältä osin yllä virheellistä käsitystä äidinkielestä.”

”Mielestäni asiaa ei pitäisi edes joutua perustelemaan, vaan pitäisi olla itsestään selvää, että henkilön kaikki äidinkielet merkitään väestörekisteriin. Miksi rekisteriä ylläpidetään jos sen tarkoitus ei edes ole olla todellisuutta vastaava?”

”Tutkimuksissa voitaisiin käyttää todenmukaisempaa tietoa ihmisten taustoista ja monimuotoisuudesta. Käsitys suomalaisuudesta ja ulkomaalaisuudesta muuttuisi vähemmän mustavalkoiseksi.”

”Olisi helpompi tietää, kuinka paljon kielten puhujia on maassa sekä mahdollisesti muuttaa esim. opetussuunnitelmia niiden mukaisesti.”

KAKSIKIELISYYS ON IDENTITEETTIKYSYMYS

Väestörekisteriin pitäisi voida merkitä useampi kuin yksi äidinkieli, koska kaksikielisyys on identiteettikysymys. Identiteetti mainittiin useassa vastauksessa rinnakkain toisten perustelujen kanssa, mutta noin 9 % vastaajista koki tämän keskeisimmäksi perusteluksi. Yleisin tämä perustelu oli vastaajien keskuudessa, joilla itsellään oli useampi äidinkieli. Nämä henkilöt kokevat olevansa identiteetiltään kaksikielisiä, eikä kieliä voi siten asettaa eriarvoiseen asemaan tai tärkeysjärjestykseen. Merkityksellistä ei myöskään ole kielitaidon taso vaan kielten käyttö jokapäiväisessä elämässä, sekä kulttuurin ja kielen nivoutuminen yhteen.

”On tärkeää saada olla oma itsensä ja olla ylpeä juuristaan.”

”Olen kahden kulttuurin tuotos ja kielellinen identiteettini koostuu kolmesta kielestä: äidinkielestä, isänkielestä ja työkielestä. Käytän molempia kotimaisia päivittäin ja vähän tilanteesta riippuen, toinen aina vahvempi. Tästä johtuen tapaan sanoa, että olen kaksikielinen. Kuka määrittelee, mikä kieli on kenenkin äidinkieli?”

”Kielellinen identiteetti ei ole sidottu yhteen kieleen.”

KAKSIKIELISYYS ON OIKEUS JA MYÖS YHTEISKUNNAN EDUN MUKAISTA

Loput perusteluista (noin 7 %) liittyivät siihen, että **väestörekisteriin pitäisi voida merkitä useampi kuin yksi äidinkieli, koska ihmisellä pitää halutessaan olla siihen oikeus ja kaksikielisyys on myös yhteiskunnan edun mukaista.** Vastausten mukaan monikielisyys on Suomessakin normi, ja nykykäytäntö on epäoikeudenmukainen. Molempien äidinkielten rekisteröimisen pitää olla mahdollista, koska sillä tavoin voidaan myös osoittaa arvostusta kieliä kohtaan. Tarkempi tieto monikielisyystä on kuitenkin tarpeellista, jotta ihmisten monipuolinen kielitaito voidaan hyödyntää.

”Mikäli tämä mahdollisuus olisi olemassa, se antaisi realistisemmän kuvan suomalaisesta yhteiskunnasta ja vaikuttaisi siten jokaisen suomalaisen kaksi-/monikielisen oikeuksiin tulevaisuudessa. Suomessa ruotsinkielisten oikeudet ovat mielestäni erinomaiset, mutta on myös arveluttavaa, että tässä nykyisessä tilanteessa yksi kielivähemmistö on etuoikeutetussa asemassa muihin nähden. Suomalainen yhteiskunta muuttuu, myös tähän asiaan tarvitaan muutos.”

”Jos ihminen tulee kahdesta kulttuurista (esim. lapsella kahden eri kulttuurin vanhemmat), hän usein kasvaa kaksikieliseksi. Tällöin on ihmisoikeus saada molemmat ensikieliset tunnustettua, vaikka tietyssä valtiossa puhuttaisiin yhtä kieltä valtakielenä. Täytyy erottaa ensikieliset (äidinkieli) ja valtion virallinen kieli. Valtiossa puhutaan virallista kieltä, mutta yhtä lailla väestörekisteriin pitäisi voida merkitä ihmisen äidinkieli, joita puhutaan kotona. Tämä asia ajankohtainen meidän perheelle, johon odotetaan ensimmäistä lasta syntyväksi.”

”Kotikielillä tulisi olla tasa-arvoinen asema. Kaikkia kieliä ei tietenkään yhteiskunta voi sitoutua opettamaan koulussa, mutta monikielisyyttä ei ainakaan tue se, että on useimmissa tapauksissa valittava suomi, jota lapsi joka tapauksessa kuulee koko ajan. Kielitaito menee hukkaan, vaikka se voisi olla rikkaus.”

”Jokaisella pitäisi olla oikeus päättää oma tai omat äidinkieltensä. Tilastojen tulisi paremmin heijastaa todellisuutta, yhteiskunnan monimuotoisuuden tulisi näkyä myös tilastoissa.”

”Syntyessään kaksikieliseen perheeseen, lapselle tulisi voida rekisteröidä molempien vanhempiensa äidinkieli äidinkielikseen.”

Ei-vastaukset

Vajaa neljä prosenttia (14) kyselyn vastaajista oli sitä mieltä, että nykykäytäntöä ei ole syytä muuttaa. Ei-vastauksia ja perusteluita oli lähes kaikissa vastaajaryhmissä. Yleisin perustelu ei-vastauksille oli se, että äidinkieli on äidin puhuma kieli, ja henkilölle todennäköisesti kehittyi vahvempi suhde vain toisen vanhemman (eli äidin) kieleen. Toisaalta vastauksissa oltiin huolissaan siitä, että käytännön uusiminen lisää turhaa byrokratiaa. Ei-vastauksissa tuli esiin myös huoli siitä, että rekisteriin merkittävät tiedot voitaisiin käyttää väärin tai että Suomen virallisten kielten asema voisi heikentyä.

Ei-vastauksissa oli nähtävissä, että vastaajat ymmärsivät rekisteröidyn äidinkielen samaksi asiaksi kuin asiointikielen. Todellisuudessa rekisteriin merkitään äidinkielen lisäksi asiointikieleksi joko suomi tai ruotsi, silloin kun äidinkieli on joku muu. Äidinkielen rekisteröinti ei takaa, että voi asioida viranomaisten kanssa tai saa yhteiskunnan palveluita, kuten opetusta, omalla äidinkiellellä. Kolmessa ei-vastauksessa esitettiin myös ehdotus siitä, että termi äidinkieli pitää vaihtaa lomakkeeseen joksikin toiseksi. Lisäksi mainittiin että, jos rekisterin tietoja käytetään muuhun kuin vain asiointiin, niin sinne pitäisi voida merkitä useampi kuin yksi äidinkieli. Yksi vastaajista oli ymmärtänyt kysymyksen väärin.

”Helppo kysymys, mutta vaikea vastaus. Voisin kuvitella, että monivalintainen äidinkieli aiheuttaisi aikamoisen tietoteknisen ohjelmointiongelman, joten mikäli väestötietorekisterin äidinkielen valinta ei vaikuta muuhun kuin millä kielellä viranomaistiedotteet vastaanottaa, se saa puolestani olla nyky-

muodossaan. MUTTA, jos noita väestörekisterikeskuksen tietoja käytetään muuhunkin tarkoitukseen kuten esim. tilastoanalyysiin tai muihin tutkimuksiin tai -suunnitelmiin, sinne voisi mieluusti lisätä kaksoiskielivaihtoehdon.”

”Turhaa byrokratiaa. Rekisteröinnin perusteella suomen- tai ruotsinkielinen saa viralliset postit jne. omalla kielellään, joten viranomaisen tarvitsee sen yhden kielen jota käyttää asiointikielenä. Toisaalta palvelun saatavuus jne. määräytyy osittain ko. kielisten määrällä, joten vaarana on että palvelut heikkenevät sen myötä, jos kielen puhujien määrä vähenee virallisesti. Vaihtoehtona on väestörekisterin muokkaamista siten että saa valita enemmän kuin yhden äidinkielen, ja sitten vielä erikseen asiointikielen. Lasten suhteen tietysti ongelmallista, kun ei voi oikeasti tietää kuinka eri kielet todellisuudessa tulevat toteutumaan lapsen elämässä, vanhempien hyvistä aikeista huolimatta.”

”Jos rekisteriin merkitään kaksi äidinkieltä, näen siinä uhan, että se toinen äidinkieli aikojen saatossa kutistuu ja unohdetaan virallisista papereista pois.”

”Jos on kaksikielinen niin niistä toisella voi asioida väestörekisterissä. Ei sitä kuitenkaan puhu kuin yhtä kieltä kerralla niin voi sen asioinninkin sitten hoitaa yhdellä kielellä ja tietenkin, jos samalla myös säästelee yhteiskunnan varoja ilmoittamalla vain yksi äidinkieli niin eiköhän se ole sillä selvä.”

”Se on ”Äidin kieli,” jos ihmisellä yksi äiti siis yksi äidin kieli”

”Henkilöllä voi olla vain yksi äidinkieli, eli se jonka oppii äidiltä. Sen lisäksi voi olla muita kotikieliä.”

”Toinen on kuitenkin vahvempi kieli tai kieli johon henkilö identifioi vahvemmin.”

Tulosten yhteenveto:

Vastauksista voi hyvin tiivistää keskeisen vain yhden äidinkielen rekisteröintikäytäntöön liittyvän ongelman kahden kulttuurin perheiden näkökulmasta: Kun lapsi käyttää useampaa kuin yhtä kieltä päivittäisessä vuorovaikutuksessa vanhempien ja lähimmäistensä kanssa, osaa molempia kieliä ja identifioituu useampaan kuin yhteen kieleen ja kulttuuriin, kuinka hänelle voidaan määrittää tai valita vain yksi äidinkieli ja millä perusteella?

Koska lapselle voi tällä hetkellä rekisteröidä vain yhden äidinkielen, kaksi- ja monikieliset perheet joutuvat tekemään monesti mahdottomalta tuntuvan valinnan, ja järjestelmä asettaa vanhempien äidinkielet keskenään eriarvoiseen asemaan. Monella vastaajista oli myös väärää tietoa äidinkielen rekisteröinnin merkityksestä ja sen seurauksista käytännössä. Äidinkieli sekoittui usein asiointikieleen ja toisaalta ajateltiin, että vieraan kielen rekisteröinti toisi mukanaan kielen käyttöön ja ylläpitoon liittyviä oikeuksia. Myös äidinkielen käyttöä terminä rekisteröinnin yhteydessä arvosteltiin ja sille esitettiin muita vaihtoehtoja. Kyselyn vastauksissa korostuivat nykykäytännön epäoikeudenmukaisuus ja vanhanaikaisuus monikielisten ja -kulttuuristen perheiden ja heidän lähipiiriinsä kuuluvien henkilöiden näkökulmasta.

Kyselyyn vastanneet esittivät monia hyviä perusteluita sille, miksi väestörekisteriin pitäisi voida merkitä useampi kuin yksi äidinkieli, mutta se tärkein perustelu riippuu siitä, mistä näkökulmasta asiaa tarkastelee. Ensinnäkin tämä käytäntö vastaisi paremmin kahden kulttuurin perheiden ja monikielisten ihmisten ja heidän läheistensä todellisuutta ja käsityksiä. Toisaalta käytäntö olisi osoitus eri kielten ja kulttuurien arvostamisesta, mikä jo osaltaan edistäisi kaksikielisyyttä. Käytännön merkitys korostuu erityisesti tilastotiedon keräämisen näkökulmasta. Nykykäytäntö ei anna todellista kuvaa Suomen väestön kielellisestä ja kulttuurisesta moninaisuudesta. Tällä hetkellä Suomessa asuvien kaksi- ja monikielisten lasten todellista lukumäärää ei tiedetä, koska väestörekisteriin voi merkitä vain yhden äidinkielen.

LOPPUSANAT

Vaikka kielten kirjo on pitkään ollut osa Suomea, puhe kaksikielisyydestä mielletään usein vieläkin vain keskusteluksi ruotsin kielen asemasta. Suurelle osalle suomalaisia kaksikielisyys merkitsee kuitenkin muuta kuin kansalliskieltemme yhteiseloä tai niiden yhdistelmää. Mitään kaksikielisyyttä ei pidä tietenkään väheksyä tai syrjiä, mutta tässä julkaisussa haluttiin tietoisesti tuoda esiin uutta näkökulmaa kaksikielisyteen. Kaksikielisyden ymmärtäminen laajemmassa merkityksessä koskettaa erityisesti niitä perheitä, joissa vanhemmat puhuvat eri äidinkieliä lapsilleen. Näissä perheissä kielillä on keskeinen rooli vanhempien kulttuuriperinnön välittäjänä sekä lapsen ja vanhemman välisen suhteen ja sukulaissuhteiden ylläpitäjänä.

Nykykäytännön vuoksi kaksikielisten lasten kaksikielisyys tulee huomioiduksi eri tavoin riippuen siitä, minkä kielen vanhemmat ovat heille äidinkieleksi rekisteröineet. Koska tietoa puhutuista kielistä ei ole, kunnat eivät saa todenmukaista tietoa siitä, minkä kielten opetukseen pitää esimerkiksi päivähoitossa ja kouluissa panostaa. Lapsen toiminnalliseen kaksikielisyteen kannattaa panostaa mahdollisimman varhain tukemalla vähemmistöön kuuluvaa äidinkieltä kaikilla mahdollisilla tavoilla. Tämä on varmasti myös paljon kustannustehokkaampaa, kun opettaa kieliä myöhemmin koulun yläluokilla tai vasta aikuisena. Jos oikeaa tietoa kunnan asukkaiden kielitaidosta olisi, kunnat voisivat myös hyödyntää tätä tietoa kansainvälisten suhteiden, kaupan ja elinkeinoelämän suuntaamisessa.

Suomessa tietyillä kielillä on toisia parempi asema ja status. Tämä näkyy siten, että samoja kieliä opetetaan kaikille. Kaikki kielitaito on toki arvokasta, mutta on todennäköisesti hankalaa perustella kaksikielisellem henkilölle uuden kielen oppimisen tärkeyttä, jos hän on jäänyt vaille omien äidinkieltensä tukea ja arvostusta. Samojen kielten opiskelu kouluissa yksipuolistaa kielitaitoa ja kulttuuria, mutta myös suomalaista ajattelua, sillä kielet muokkaavat ajattelutapoja.

Kaksikielisten henkilöiden lukumäärä Suomessa kasvaa jatkuvasti ja äidinkielten erilaiset yhdistelmät perheissä moninaistuvat kiihtyvällä vauhdilla. Näin myös erilaiset ajatusmallit ja tavat hahmottaa maailmaa ympärillämme moninaistuvat. Voidaankin perustellusti kysyä, vastaavatko äidinkielen rekisteröinnin sekä varhaiskasvatuksen ja koulujen nykykäytännöt enää ihmisten ja yhteiskunnan tarpeisiin? Pitäisikö ”äidinkielen” termistä kielen rekisteröinnin yhteydessä luopua, pitäisikö termiä muuttaa ja ennen kaikkea, miksi väestörekisteriin ei voisi merkitä useamman kuin yhden äidinkielen? Tämä mahdollisuus antaisi muun muassa todellisemman kuvan Suomen kielellisestä moninaisuudesta, auttaisi hyödyntämään moninaisuuteen sisältyvän potentiaalin ja turvaisi nykyistä paremmin myös lasten yhtäläiset oikeudet kaksikielisyden ylläpitämiseen, riippumatta puhutuista äidinkielistä.

Kuten jo mainittu, kaksi- ja monikielisyys on suomalaiselle yhteiskunnalle rikkaus ja mahdollisuus. Lasten kaksikielisyden varhainen tukeminen on ennen kaikkea sijoitus tulevaisuuteen, sitä ei pitäisi nähdä ylimääräisenä rasitteena tai kustannuksena, josta tarvittaessa voidaan karsia. Jotkut kunnat ovat jo heränneet monikielisyden tuomiin etuihin. Sen sijaan, että kielten opetusta karsittaisiin, myönteisellä suhtautumisella kielitarjonnan lisäämiseen muun muassa päiväkodeissa, kerhoissa ja kouluissa voi houkutella kuntaan kielitaitoisia asukkaita. Näin on tapahtunut esimerkiksi Keravalla, jonne on omankielisten palveluiden houkuttelemana keskittynyt paljon saksalais-suomalaisia perheitä. On lopulta kuntien ja päättäjien omasta tahtotilasta kiinni, miten keskeisenä kieliasiat nähdään.

On olemassa esimerkkejä siitä, että perheissä, joissa puhutaan useampaa kuin yhtä kieltä, kielitarjonta on asuinpaikan valinnan kannalta yksi tärkeimmistä vetovoimatekijöistä. Tämä toimii myös toisin päin. Halu turvata lapsen kaksikielisyys ja -kulttuurisuus on yksi kahden kulttuurin perheitä Suomesta poistyyöntävä tekijä. Kannattaisiko Suomen pitää heistä kiinni?

Lähteet

- Folktinget (2013). *Anna lapsellesi lahja*. Saatavilla verkossa os. www.folktinget.fi
- Folktinget (2012). *Finlandsvenskarna 2012*. Saatavilla verkossa os. www.folktinget.fi
- Folktinget (2012). *Ruotsinkielisenä Suomessa..* Saatavilla verkossa os. www.folktinget.fi
- Harding-Esch, E. & Riley, P. (2012). *Bilingual Family*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Keravan pikku-Saksa houkuttelee perheitä muuttamaan kaupunkiin (2014). *Helsingin Sanomat* 11.10.2014.
- Kieliä opetetaan koulussa ihan väärin (2013). *Helsingin Sanomat* 6.4.2013.
- Latomaa S. (2012). Kielitilasto maahanmuuttajien väestöosuuden mittarina. *Yhteiskuntapolitiikka* 77(5): 525–534.
- Latomaa, S. (toim. 2007). *Oma kieli kullaa kallis. Opas oman äidinkielen opetukseen*. Opetushallitus.
- Opetushallitus (2009). *Oma kieli – oma mieli. Opas oman äidinkielen oppimisen tukemiseen*.
- Tilastokeskus
- Vantaan koulut tarjoavat kieliä kehnosti (2014). *Vantaan Sanomat* 4.2.2014.

Kiitokset

Haluan kiittää seuraavia henkilöitä, jotka ovat myötävaikuttaneet julkaisun syntyyn arvokkaalla kokemuksellaan, tiedollaan ja kommentteillaan.

Bourgogne, Annika
Latomaa, Sirkku
Monto, Tarja
Piiippo, Jarna
Teiss, Kristiina